18

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI OLIY
TA'LIM, FAN VA INNOVATSIYALAR VAZIRLIGI

SAMARQAND IQTISODIYOT VA SERVIS INSTITUTI

"TASDIQLAYMAN"
Samarqand iqtisodiyot va servis instituti rektorj
M.E. Po'latov
"___" _____ 2023 yil

Ro'yxatga olindi
№ 60310100
"29" 08 2023 yil

TABIIY RESURSLAR IQTISODIYOTI FANIDAN O'QUV DASTURI

Bilim sohasi:	300 000	-Ijtimoiy fanlar,jurnalistika va axborat
Ta'lim sohas:	310 000	- Ijtimoiy va xulq atvorga mansub fanlar
Ta'lim yo'nalishi:	60310100	- Iqtisodiyot (tarmoqlar va sohalar bo'yicha)

SAMARQAND – 2023

Fan/modul kodi ------	O'quv yili 2023 - 2024	Semestr 2	Kreditlar 6
Fan/modul turi Majburiy	Ta'lim tili O'zbek/rus		Haftadagi dars soatlari 4
1 Fanning nomi	Auditoriya mashg'ulotlari (soat)	Mustaqil ta'lim (soat)	Jami yuklama (soat)
Tabiiy resurslar iqtisodiyoti	90	90	180

2 **I. FANNING MAZMUNI.**

Inson paydo bo'libdiki, doimiy ravishda tabiat bilan uyg'unholda munosabatga kirishib kelmoqda. Biroq hozirgi kunga kelib, yer yuzida insoniyatning asrlar osha ko'payib kelayotganligi tabiatga bo'lgan munosabatni tubdan o'zgartirib yubordi. Shu jihatdan bugungi kunda kelajak avlodni tarbiyalashda ekologik ta'lim-tarbiyani kuchaytirish, atrof-muhitga bo'lgan munosabatini yaxshilash, ishlab chiqarish va xizmat ko'rsatish orqali tabiatga keltirilayotgan zararning oldini olish, ekologigik muammolar keskinlashuvini bartaraf etishning samarali yechimlarini topish asosiy vazifalardan hisoblanadi.

Jamiyat tabiat rivojlanishining oliy bosqichi bo'lib, alohida ijtimoiy mazmunga ega. Tabiat va jamiyat o'zaro uzviy bog'langan bir butun materiyaning ikki qismi, o'ziga xos ijtimoiy ekotizim hisoblanadi. Tabiat va jamiyatning o'zaro aloqadorliktizimida inson markaziy o'rinni egallaydi. Inson bir vaqtning o'zida ham tabiat, ham jamiyatning ajralmas qismi bo'lib,bioijtimoiy mohiyatga ega.

Fanning o'qitilishini asosiy maqsadi bo'lib

Yoshlarning atrof-muhitni muhofaza qilish, tabiiy resurslardan oqilona foydalanish va atrof-muhitga salbiy ta'sirning oldini olish muammolarini muvaffaqiyatli hal qilish borasidagi bilimlarni o'zlashtirish orqali mamlakat oziq-ovqat xavfsizligini yanada mustahkamlash, ekologik toza mahsulotlar ishlab chiqarishni kengaytirish, global iqlim o'zgarishlari va Orol dengizi qurishining qishloq xo'jaligi rivojlanishi hamda aholining hayot faoliyatiga salbiy ta'sirini yumshatish borasidagi kabi nazariy va amaliy ko'nikmalar hosil qiladi.

O'QUV FANINING MAQSADI VA VAZIFASI

Ekotizim va atrof-muhit muammolari, atrof-muhitni qadrlash, resurslarni taqsimlash: vaqt davomiyligi va qazib olish narxi, energiya bo'yicha qayta tiklanadigan manbaalardan foydalanish, suv resurslaridan samaralifoydalanish, yerdan oqilona foydalanish, biologik resurslar va alohida muhofaza qilinadigan hududlar bo'yicha tassavvur hosil qilish.

- ekotizim tovarlari va xizmatlari, tabiatga tahdid solish, ifloslanishni boshqarish iqtisodiyoti, umumiy nuqtai-nazar, havoning mahalliy vamintaqaviy ifloslanishi, oziq-ovqat xavfsizligi va qishloq xo'jaliginirivojlantirish, atrof-muhitni muhofaza qilish, tabiiy resurslardan oqilonafoydalanish to'g'risida ma'lumotlarni mazmun-mohiyatini yoritish.

II. ASOSIY NAZARIY QISM (MA'RUZA MASHG'ULOTLARI)

1-Mavzu: Atrof-muhit va tabiy resurslar iqtisodiyoti fanining nazariy va ilmiy tadqiqot uslublari.

Atrof-muhit va tabiy resurslar iqisodiyoti – fan va o'quv kursi sifatida hamda uning hozirgi kundagi ahamiyati. Ushbu fanning tadqiqot ob'ekti.

Atrof-muhitning "ekotizim" sifatidagi ta'rifi va tavsifi. "Tabiy resurslar iqtisodiyoti" kursining predmeti va uning nazariy va ilmiy o'rganish uslubiyati hamda usullari. Kursning tuzilishi va uning iqtisodiy fanlar tizimida tutgan o'rni hamda boshqa o'quv fanlari bilan bog'liqligi. "Tabiy resurslar iqtisodiyoti" fanining bozor iqtisodiyoti sharoitiga va islohotlar talabiga xos vazifalari. O'zbekistonda atrof-muhitni muhofaza qilish va tabiy resurslardan oqilona foydalanish to'g'risidagi qonunlar, farmonlar va nizomlar.

2-Mavzu: Ekologik iqtisodiyot va atrof-muhit.

Ekologiya tushunchasining mohiyati va uni fan sifatida vujudga kelishi hamda ekologik iqtisodiyot tushunchasining mazmun-mohiyati. Ekologik tizim va uning tarkibi hamda iqtisodiy tizim bilan chambarchas bog'likligi. Ekologik iqtisodiyotning o'rganish obekti. Ekologik makon va iqtisodiy faoliyat, uning atrof-muhit bilan chambarchas bog'likligi. Hozirgi zamon fan-texnika taraqqiyoti, shuningdek, tabiatgaantropologik (insonning bevosita qatnashishi) ta'sir etishning tobora kuchayishi, uning natijasi va oqibatlari. Iqtisodiy omillarning tabiiy omillar bilan o'zaro bog'liqligi va insonning iqtisodiy faoliyatini atrof-muhitga ta'siri hamda ekologik muvozanat. Ekologik ta'lim va ekologik madaniyatning atrof-muhit muhofazasidagi roli hamda uni iqtisodiy-ekologik samarasi.

3-Mavzu: "Yashil iqtisodiyot"ni rivojlantirish yo'nalishlari.

Yashil iqtisodiyot tushunchaining mazmun-mohiyati. Yashil iqtisodiyot fanining vujudga kelishini tarixi va sabablari hamda iqtisodiy fanlar tarkibidagi o'rni va ahamiyati. Yashil iqtisodiyot fanini iqtisodiy fanlarning bir yo'nalishi sifatidagi mohiyati. Yashil iqtisodiyot fanining iqtisodiy fanlar va falsafaning ko'plab boshqa sohalaridagi g'oyalarini o'z ichiga oladigan tabiat va jamiyat bilan bog'liq ekologik iqtisodiyot, atrof-muhit iqtisodiyoti, resurslarga asoslangan iqtisodiyot, aholining rivojlanishi, feminizm iqtisodiyoti kabi yashil siyosat bilan bog'liq iqtisodiyot ekanligi. Yashil iqtisodiyotning vujudga kelayotgan yangi iqtisodiy tizim sifatidagi asosiy maqsadi sayyoramizning ekologiyasi va uni saqlab qolish bilan birga iqtisodiyotning barcha sohalarini rivojlantirishga qaratilganligi. Yashil iqtisodiyot atrof-muhitni asrashning eng maqbul iqtisodiy tizimi sifatida.

4-Mavzu: Rivojlanayotgan mamlakatlarda barqaror rivojlanishni ta'minlash va yashil iqtisodiyotga o'tish muammosi.

Birlashgan Millatlar Tashkiloti (BMT) tomonidan ilgari surilgan «Barqaror rivojlanish» konsepsiyasi dunyo mamlakatlarining asosiy maqsadiga aylanganligi. XXI asrda barcha davlatlarning yuqori iqtisodiy o'sishga erishish maqsadi barqaror rivojlanish maqsadi bilan almashishi. Jahon iqtisodiyotning barcha yo'nalishlari: qishloq xo'jaligi, sanoat, transport, moliya, energetika, qurulish sohalari barchasini "yashil" tus olishi muhimligi. Rivojlanayotgan Osiyo va Afrika mamlakatlaridagi ekologik tizim muammolari: ichimlik suvi tanqisligi, o'rmonlarning qirilishi, oziq-ovqat muammosi, iqtisodiy qaramlik va ularning yechimlari. Barqaror taraqqiyot (2030) dasturi yangi 17 ta barqaror taraqqiyot maqsadlaridan iborat ekanligi va uni global miqiyosda "yashil iqtisodiyot"ga o'tishning keyingi davrdagi umumjahon siyosati va sarmoyalar yo'nalishlarini belgilab beruvchi dastur ekanligi.

5-Mavzu: O'zbekistonda organik qishloq xo'jaligini rivojlantirishning ustuvor yo'nalishlari.

O'zbekiston qishloq xo'jaligini rivojlantirishning asosiy yo'nalishlari: – ekologik sof oziq-ovqat mahsulotlarini ishlab chiqarish yoki organik dehqonchilik ekanligi. Organik dehqonchilikning mazmun-mohiyati. "Yashil" transport, "Yashil" qurilish, toza suv va toza ichimlik suvi (surs resurslaridan oqilona foydalanish) konsepsiyalarining mohiyati. O'rmonchilik xo'jaliklarini rivojlantirish va uni muhofaza qilish muammolari. Qishloq xo'jaligida ekologik toza oziq-ovqat mahsulotlari ishlab chiqarishda tabiatni muhofaza qilishga qaratilgan investitsiya faolligini kuchaytirish hisobiga "yashil" ishlab chiqarish (ekologik toza texnologiyalar) hajmlarini oshirish zarurligi. Iqtisodiyotda "yashil" sektor ulushini ko'paytirishning asosiy chora-tadbirlari. Suv resurslarini ko'paytirishning asosiy yo'llari.

6-Mavzu: Ekologik muammolarning mohiyati, oqibatlari va hal etish yo'llari.

Ekologik muammolarning mazmun-mohiyati. Ekologik muammolarni vujudga kelishini insonning iqtisodiy faoliyati bilan bog'liqligi. Ekologik muammolarni vujudga kelishining tadrijiy davrlari. Aholi sonining o'sishi, fan va texnika taraqqiyoti, inson ehtiyojlarining ortishi oqibatida yer yuzida qator ekologik muammolarning yuzaga kelishi. Ichimlik suvi, oziq-ovqat, demografik va energetik muammolarning mohiyati. Hozirgi kunda sanoat korxonalariga faqat sifatli mahsulot ishlab chiqarish emas, balki atrof-muhitga zarar yetkazmaslik ham asosiy talablardan biriga aylanishining asosiy sabablari. Ekologik muammodarni hal etishning asosiy yo'nalishlari. Maishiy chiqindilarni qayta ishlash va sifatli mehnat vositalari hamda ashyolarga aylantirish. Qattiq chiqindilarni qayta ishlash va ulardan oqilona foydalanish usullarini qo'llash hamda iqtisodiyotni samarali "yashil iqtisodiyot"ga aylantirish uchun barcha korxonalar hududlarini yashillashtrish. O'rmon xo'jaliklarini rivojlantirish orqali "yashil shahar" va hududlarni yaratish.

7-Mavzu: O'zbekistonda ekologik vaziyat va ekologik siyosatning ustuvor yo'nalishlari.

O'zbekistonda ekologiyani asrab-avaylash, atrof-muhit ozodaligini asrash masalalariga katta ye'tibor berilayotganining asosiy sabablari. O'zbekistonning yeng katta ekologik muammosi va Orol dengizining qurib borishining sabablari. Orol dengizining ekologik falokat hududi. Ayni vaqtda «O'zbekiston Qizil Kitobi»ga kiritilgan flora va faunalarning ko'payishi muammolari. Ekologik barqarorlikni ta'minlash uchun O'zbekiston hukumati tomonidan strategik dasturlarni ishlab chiqilganligi. Xususan, O'zbekiston Respublikasi atrof-muhit gigienasi bo'yicha milliy harakat dasturi, biologik rang-baranglikni saqlash bo'yicha Milliy strategiya va Harakat rejasi. Qurg'oqchilik va cho'lga aylanishga qarshi kurash bo'yicha Milliy harakat dasturi va uning mohiyati Atrof-muhit muhofazasi bo'yicha Milliy harakat dasturi. Milliy strategiya va Harakat rejasi asosida yurtimiz ekologiyasini asrab-avaylash borasida amalga oshirilayotgan ijobiy ishlar. O'zbekistonda farmasevtika sanoatini yashillashtirish tadbirlarining mazmun-mohiyati.

8-Mavzu: O'zbekiston Respublikasining o'simlik resurslari, o'rmonlardan v hayvonot resurslaridan foydalanish.

Tabiatda uchraydigan biologik resurslar. Yer yuzining o'simlik va hayvonot boyliklari. O'zbekistonning o'simlik resurslari. Insonlarning to'laqonli hayotini ta'minlovchi barcha turdagi flora va faunalarning inson hayotidagi o'rni. Qishloq xo'jaligida inson uchun zarur ozuqalarni yetishtirishda flora va faunalarning ahamiyati. O'zbekistondagi o'simlik resurslarining miqdori. Madaniylashtirilgan va yovvoyi o'simliklarning yengil, oziq-ovqat, farmasevtika va boshqa sanoat tarmoqlarining rivojlanishidagi iqtisodiy ahamiyati. O'zbekistonda o'rmon xo'jaligini hozirgi holati va uni rivojlantirish istiqbollari. O'zbekistonning hayvonot resurslari va uning madaniylashtirilgan – xo'jalik oborotiga kiritilgan qismini iqtisodiyotni rivojlanishidagi ahamiyati. O'zbekiston Respublikasining "O'simlik dunyosini muhofaza qilish va undan foydalanish to'g'risida"gi (26.12.1997- y.), "Hayvonot dunyosini muhofaza qilish va undan foydalanish to'g'risida"gi (26.12.1997-y.) qonunlarining mazmun mohiyati.

9-Mavzu: Ekologiya va tabiat muhofazasi bilan shug'ullanuvchi xalqaro tashkilotlar.

Xalqaro tabiatni muhofaza qilish ittifoqining tashkil topishi va uning asosiy vazifalari. EKOSAN tashkilotining faoliyati va asosiy vazifalari. BMT qoshidagi ekologiya va tabiatni muhofaza qilish tashkiloti. Muhofaza etiladigan tabiiy hududlar (qo'riqxonalar, tabiiy va milliy bog'lar, buyurtmaxonalar, tabiiy yodgorliklar). O'zbekistonning "Ekologiya va atrof-muhitni muhofaza qilish davlat qo'mitasi"ni tashkil topishi va uning asosiy vazifalari. Xalqaro darajada muhofaza etiladigan tabiiy hududlar tizimining taraqqiyoti Umumjahon tabiatni muhofaza qilish uyushmasi, xususan, Umumjahon muhofaza etiladigan tabiiy hududlar komissiyasi (WCRA)ning asosiy vazifalari. Muhofaza etiladigan hudud bu biologik xilma-xillikni qo'llab- quvvatlash hamda tabiiy resurslar va ular bilan bog'liq madaniyat elementlarini saqlab qolish. O'zbekiston Respublikasi Oliy Majlisi

tomonidan "Muhofaza etiladigan tabiiy hududlar to'g'risida"gi yangi qonun qabul qilinishi va uning asosiy vazifalari.

10-Mavzu: Atrof-muhit va inson ekologiyasi, demografik siyosat.

Tabiat va insonning Yer kurrasida juda uzviy bog'liqligi va ularning bir-biriga o'zaro kuchli ta'siri. Hozirgi zamonda atrof tabiiy muhitning holati ko'proq tabiatga emas, balki kishilik jamiyatiga bog'liqligi. XX asrda tabiat va kishilik jamiyati o'rtasidagi munosabatlarning keskinlashuvi. Asosiy mineral xom ashyo resurslarining ayamasdan ishlatilishi va isrofgarchilik bilan o'zlashtirilishi natijasida noxush ijtimoiy-iqtisodiy, siyosiy va ekologik oqibatlarga sabab bo'lishi. XX asrning ikkinchi yarmiga kelib hayot sharoitlariningyaxshilanishi, fan-texnika inqilobi, aholi sonining keskin ortishi - «Demografik portlash»ga olib kelishi. Ekologik xavfsizlik tushunchasining mazmun-mohiyati va uning iqtisodiy faoliyat bilan chambarchas bog'likligi. O'zbekistonda ekologik xavfsizlikni ta'minlash bo'yicha mavjud huquqiy qonunlar va tartib-qoidalar. Hozirgi kunda tabiatni muhofaza qilish sohasidagi xalqaro hamkorlikning asosiy shakllari. Demografik siyosat tushunchasining mazmun-mohiyati va O'zbekistonda demografik siyosatning huquqiy asoslari.

11-Mavzu: Suv resurslarini boshqarish sohasidagi xalqaro tajribalar va O'zbekiston Respublikasida suv manbalaridan foydalanish.

Suv resurslarining qishloq xo'jaligini rivojlantirishdagi ijtimoiy-iqtisodiy ahamiyati. Suv resurslaridan foydalanish masalasi, bu nafaqat respublikamizning, balki butun dunyo hamjamiyati oldida turgan dolzarb masalalardan biri. Dunyo aholisining har 10 nafaridan 4 nafari toza ichimlik suvi yetishmaydigan hududlarda yashayotganligining ijtimoiy-iqtisodiy jihatlari. O'zbekistondagi demografik jarayonlar va aholi sonining ko'payishi hamda suv tanqisligini vujudga kelish ehtimollari va ularni bartaraf etish bo'yicha amalga oshirilayotgan chora tadbirlar hamda ularning huquqiy asoslari. Suv resurslarini boshqarish sohasida yagona siyosatni amalga oshirish, shuningdek, suv resurslarini oqilona boshqarish va undan samarali, tejamli foydalanishni tashkil etilishi. Suv resurslarini tejab-tergab ishlatish borasidagi innovatsilarning qo'llanilishi. O'zbekistonning suv resurslaridan foydalanish sohasida Markaziy Osiyoda olib borayotgan siyosati va uning samarasi.

12-mavzu: Yer resurslaridan samarali foydalanish bo'yicha xorij va O'zbekiston tajribasi.

O'zbekistonning yer resurslari va uning asosiy tabiy resurs ekanligi. Yerning kishilik jamiyatidagi o'rni va u har bir davlatning tabiatda va jamiyatda yashash manbai. "Er – boylikning onasi, mehnat esa uning otasidir". Yerning tabiat mahsuli ekanligi va uning kelajagdagi taqdiri nafaqat tabiat bilan, balki insonning iqtisodiy faoliyati bilan bog'liqligi. Yerning abadiy ishlab chiqarish vositasi sifatidagi roli. O'zbekistonda yerdan foydalanishning huquqiy asoslari. Yer sanoat ishlab chiqarishining manbai sifatida. Yer resurslarining tarkibi. Suv resurslari va ular yerning tabiy ne'mati ekanligi. Yerning asosiy xo'jalik ob'ekti sifatidagi ahamiyati.

13-Mavzu: Qishloq xo'jaligida yer resurslaridan foydalanishning iqtisodiy tlari.

O'zbekistonda amalga oshirilayotgan islohotlar natijasida yer boyliklarini boshqarish sohasini rivojlanishi. Yerning iqtisodiy unumdorligini oshirish maqsadida yerlarning meliorativ holatini tubdan yaxshilashni ta'minlovchi kompleks tadbirlarning muhimligi. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi 2000 yilning 23 dekabrida «Er monitoringi to'g'risidagi Nizom»ni mazmun-mohiyati va uning iqtisodiy ahamiyati. O'zbekistonda yer monitoringi yerning holatini kuzatib borish bilan bog'liq bo'lgan axborotlar tizimidan iborat ekanligi. Yer resurslarining kapitallashuvini iqtisodiy samaradorlikka ta'siri. Yerlarni resurs sifatida baholash va baholash tadbirlarni o'tkazish yo'llari.

14-Mavzu: Ekotizim xizmatlarini iqtisodiy tashkil qilish.

Ekologik innovatsiyalar O'zbekiston iqtisodiyotining rivojlanishida turtki va ushbu vaziyatda atrof-muhit musaffoligini saqlashda muhim omil bo'lishi mumkin. O'zbekiston mintaqalarida ekotizim monitoringi va ekologik jarayonlar prognozi samaradorligini oshirish, mintaqalardagi mineral va suv-energetik resurslardan foydalanish borasidagi manfaatlarini ta'minlovchi va tartibga soluvchi huquqiy bazani shakllantirish o'ta muhim vazifa ekanligi. Barqaror rivojlanish konsepsiyasini amalga oshirish sharoitida O'zbekistonning innovatsion, ekologik mo'ljal olgan rivojlanish modelining shakllari va mexanizmlarini rivojlantirish. Tabiatning alohida elementlarini muhofaza qilishdan umuman ekologik tizimlarni muhofaza qilishga o'tish. Inson yashaydigan muhitning optimal parametrlarini kafolatlash. Iqtisodiyot sohalarini "yashil iqtisodiyot" tamoyillari bo'yicha rivojlantirish mexanizmlari bilan o'zaro aloqalarni uyg'unlashtirish.

15-Mavzu: Aholini oziq-ovqat xavsizligini ta'minlash.

Oziq-ovqat xavfsizligi tushunchasining mazmun-mohiyati va bu atamaning ilmiy muomalaga kiritilishining ob'ektiv-iqtisodiy sabablari. Yer yuzi aholisini oziq-ovqat mahsulotlari bilan ta'minlash yoki oziq-ovqat yetishmovchiligi muammosi, asosan, atrof-muhit bilan bog'liqligi. Aholi uchun yetishtiriladigan oziq-ovqatlarning 90,11 %iquruqlikni egallagan ekinzorlardan olinishi. Dunyo okeani ham katta oziq-ovqat manbai ekanligi. Inson salomatligini himoya qilishning muhim masalalariga atrof-muhitni himoya qilish bilan birga, u iste'mol qiladigan oziq-ovqat mahsulotlarining sifati hamda ularni gigiena-sanitariya me'yorlari talablarida aholiga yetkazib berish masalalari ham dolzarb muammo ekanligi. O'zbekistonda qishloq xo'jaligini modernizatsiya qilish va jadal rivojlantirish borasida belgilab olingan vazifalar: -"Oziq-ovqatxavfsizligini ta'minlash, ichki bozorni mahsulotlar bilan to'ldirish, aholini asosiy turdagi qishloq xo'jaligi mahsulotlari bilan ta'minlash"ning mazmun-mohiyati.

16-Mavzu: Iqlim o'zgarishlari oqibatlariga moslashish va tabiy resurslardan ona foydalanish yo'llari.

Iqlim o'zgarishining asosiy antropogen sabablari va uning oqibatlari. Ilmiy texnika taraqqiyoti natijasida sanoat ishlab chiqarishining rivojlanishi va u bilan bog'liq issiqxona effekti hosil qiluvchi gazlar konsentratsiyasining o'sishi hamda

tabiiy issiqxona effektining kuchayishi va oqibatda yer yuzasining isishiga olib kelishi. Iqlimning tez va to'satdan o'zgarishini iqtisodiy oqibatlar. Yer iqlimi hozirning o'zidayoq o'tmishdagi issiqxona effekti hosil qiluvchi gazlar chiqindilariga «moslashmoqda». Global iqlim o'zgarishining eng noqulay oqibatlari. Iqlim o'zgarishining dunyo bo'yicha foydali imkoniyatlarining ham mavjudligi. Bugungi kunda yer yuzasida aholi sonining keskin ortishi, insoniyat o'rtasida tabiiy resurslarga bo'lgan talab va ehtiyojningto'xtovsiz o'sishi, fan va texnikaning jadal rivojlanishi, insonning tabiatga ta'sir kuchining ortib borishi natijasida beovsita yershari iqlimining o'zgarishi va uning oqibatlari. Iqlimning o'zgarishi – bu nafaqat istiqbolning, balki bugungi kunning ham muhim muammosi.

17-Mavzu: "Yashil energetika"ning rivojlanishiga ta'sir qiluvchi omillar. bekistonda "Yashil energetika"ni rivojlantirish istiqbollari.

Hozirgi mavjud ekologik fojealarningsabablaridan biri XX asrning asosan oxirgi 40 yili mobaynida insoniyatning iqtisodiy taraqqiyot maqsadlarida energiyadan foydalanishning o'ta yuqori darajada oshishidir. Shu paytgacha ko'pchilik mamlakatlarda yoqilg'ining organik turlaridan foydalanuvchi issiqlik eletrostansiyalaridan va tobora soni ortib borayotgan avtomobillarning va boshqa transport vositalarining ichki yonuv dvigatellaridan chiqayotgan zararli gazlarning atrof-muhitga salbiy ta'siri.

Qayta tiklanuvchi energiya manbalarining iqtisodiy samaradorligi. O'zbekistonning birlamchi yoqilg'i-energetika resurslarining tarkibi. Jahonda va O'zbekistonda alternativ energiya manbalarining joriy etilishini istiqbollari va uning kelajakdagi iqtisodiy samaradorligini oshishi. O'zbekistonning qayta tiklanuvchi energiya manbalari salohiyatining ulkanligi. Uzoq muddatli istiqbolda "yashil iqtisodiyot"ni rivojlantirish modelini maqsadlaridan biri, "Yashil energetika" (energosamaradorlik, qayta tiklanuvchi energiyaga) o'tish va chiqindilarni utilizatsiyalash jarayonidan elektroenergiya ishlab chiqarish uchun foydalanish.

18-Mavzu: Tabiatni muhofaza qilish tizimining tashkiliy-huquqiy asoslari va uni takomillashtirilishi.

Tabiatni muhofaza qilish obektlari (er, y e rosti boyliklari, suv, o'simlikva hayvonot dunyosi, atmosfera havosi) ifloslanish, buzilish, zararlanish, vayron bo'lish, yo'q bo'lib ketish va nooqilona foydalanishdan muhofaza etilishini ta'minlovchi huquqiy asoslarning ishlab chiqilishi va amal qilinishi. O'zbekistonda inson salomatligi uchun, ekologik muvozanatni saqlash uchun, Respublikani samarali va barqaror ijtimoiy-iqtisodiy rivojlantirish manfaatlari yo'lida tabiatdan oqilona va uni ishdan chiqarmaydigan qilib foydalanish uchun qulay shart-sharoitlar yaratish. O'zbekiston Respublikasida mustaqillik yillarida mamlakat bo'ylab atrof-muhit va ekologik xavfsizlikni ta'minlash bo'yicha muhim ahamiyatga ega huquqiy, tashkiliy, ijtimoiy va iqtisodiy chora-tadbirlar ishlab chiqilganligi hamda amalga oshirilishi. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "Ekologiya va atrof-muhitni muhofaza qilish sohasida davlat boshqaruvi tizimini takomillashtirish to'g'risida"gi farmonining ijtimoiy-iqtisodiy ahamiyati.

III. AMALIY MASHG'ULOTLARLAR BO'YICHA KO'RSATMA VA TAVSIYALAR (Seminar mashg'ulotlari)

1-Mavzu: Atrof-muhit va tabiy resurslar iqtisodiyoti fanining nazariy va ilmiy tadqiqot uslublari.

2-Mavzu: Ekologik iqtisodiyot va atrof-muhit.

3-Mavzu: "Yashil iqtisodiyot"ni rivojlantirish yo'nalishlari.

4-Mavzu: Rivojlanayotgan mamlakatlarda barqaror rivojlanishni ta'minlash va yashil iqtisodiyotga o'tish muammosi.

5-Mavzu: O'zbekistonda organik qishloq xo'jaligini rivojlantirishning ustuvor yo'nalishlari.

6-Mavzu: Ekologik muammolarning mohiyati, oqibatlari va hal etish yo'llari.

7-Mavzu: O'zbekistonda ekologik vaziyat va ekologik siyosatning ustuvor yo'nalishlari.

8-Mavzu: O'zbekiston Respublikasining o'simlik resurslari, o'rmonlardan v hayvonot resurslaridan foydalanish.

9-Mavzu: Ekologiya va tabiat muhofazasi bilan shug'ullanuvchi xalqaro tashkilotlar.

10-Mavzu: Atrof-muhit va inson ekologiyasi, demografik siyosat.

11-Mavzu: Suv resurslarini boshqarish sohasidagi xalqaro tajribalar va O'zbekiston Respublikasida suv manbalaridan foydalanish.

12-mavzu: Yer resurslaridan samarali foydalanish bo'yicha xorij va O'zbekiston tajribasi.

13-Mavzu: Qishloq xo'jaligida yer resurslaridan foydalanishning iqtisodiy jihatlari.

14-Mavzu: Ekotizim xizmatlarini iqtisodiy tashkil qilish.

15-Mavzu: Aholini oziq-ovqat xavsizligini ta'minlash.

16-mavzu; Iqlim o'zgarishlari oqibatlariga moslashish va tabiy resurslardan oqilona foydalanish yo'llari.

17-Mavzu: "Yashil energetika"ning rivojlanishiga ta'sir qiluvchi omillar. O'zbekistonda "Yashil energetika"ni rivojlantirish istiqbollari.

18-Mavzu: Tabiatni muhofaza qilish tizimining tashkiliy-huquqiy asoslari va uni takomillashtirilishi.

Amaliy mashzulot mavzularida fanning ishchi o'quv dasturini ishlab chiqishda qo'shimcha va o'zgartirishlar kiritilishi mumkin.

Amaliy mashg'ulotlar multimedia qurilmalari bilan jihozlangan auditoriyada bir akademik guruhga bir professor-o'qituvchi tomonidan o'tkazilishi lozim. Mashg'ulotlar faol va interfaol usullar yordamida o'tilishi, mos ravishda munosib pedagogik va axborot texnologiyalar qo'llanilishi maqsadga muvofiq.

IV. MUSTAQIL TA'LIM

Mustaqil ta'lim uchun tavsiya etiladigan mavzular:

1.Atrof - muhit va tabiiy resurslar iqtisodiyoti fanining manbalari haqida nima bilasiz?

2.Atrof - muhit va tabiiy resurslar iqtisodiyoti fanining tarixiyshakllanishi haqida nimalarni bilasiz?

3.Atrof - muhit va tabiiy resurslar iqtisodiyotining nazariy vailmiy tadqiqot uslublari nimadan iborat?

4.Atrof - muhit va tabiiy resurslar iqtisodiyoti muammolarningkelib chiqish sabablarini ayting.

5.Atrof - muhit va tabiiy resurslar iqtisodiyoti tushunchalariniaytib bering.

6.Atrof - muhit va tabiiy resurslar iqtisodiyotiga qanday omillar ta'sir ko'rsatadi?

7.Biosfera haqida nima bilasiz?

8.Yekologik omillarning tarkibi va ahamiyatini ayting.

9.Biosferaning tarkibi nimadan iborat?

10.Biosferaga ta'sir etuvchi omillar nimadan iborat?

11.Biosferani muhofaza qilish insoniyatga nima beradi?

12.Foydali qazilmalardan foydalanish jarayonida atrof-muhit muhofazasini ta'minlashning qanday yo'llari mavjud?

13.O'zbekistonning mineral xom ashyo resurslari nimalardaniborat?

14.O'zbekiston Respublikasi mineral xom ashyo bazasiniizohlang.

15.Mineral xom ashyo resurslari chiqindilarini utilizatsiyaqilishning ahamiyatli masalalari nimalardan iborat?

16.Mineral xom ashyo resurslari chiqindilarini pasaytirishgaêtibor berishni yoriting.

17.Biologik resurslar muhofazasini ta'minlashning qanday yo'llari mavjud?

18.Muhofaza etiladigan tabiiy hududlar (qo'riqxonalar, tabiiy vamilliy bog'lar, buyurtmaxonalar, tabiiy yodgorliklar) haqida nimalarni bilasiz?

19.O'zbekiston Respublikasi o'simlik resurslari, o'rmondan foydalanish, hayvonot resurslari (jumladan, baliq resurslari)danfoydalanishni izohlang.

20.Biologik resurslarni muhofaza qilish va ulardan oqilona foydalanish ustidan davlat nazorati kabi masalalar nimadan iborat?

21.Biologik resurslarni muhofaza qilishga siz qanday e'tibor berardingiz?

22.XX asrda «Demografik portlash» ning sabab va oqibatlarini tushuntirib bering.

23.Yekologik xavfsizlik deganda nima tushuniladi?

24.O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasida tabiatdanfoydalanish masalalari qanday aks ettirilgan?

25.Davlatlararo yekologik hamkorlikning zarurligini asoslabbering.

26.Yekologiya va tabiatmuhofazasi faoliyati bilanshug'ullanuvchi qanday xalqaro tashkilotlarni bilasiz?

27.Atmosferaning tuzilishi va tarkibi haqida nimalar bilasiz?

28.Atmosferani ifloslantiruvchi manbalar nimalardan iborat?

29.O'zbekiston atmosfera havosining ifloslanish darajasi va uning ekologik oqibatlarini izohlang.

30.Atmosfera havosiga ifloslantiruvchi moddalar tashlanishimasalalari nimadan iborat?

31.Suv resurslari bilan ta'minlashning qanday afzalliklarimavjud?

32.Qishloq xo'jaligida sug'orma dehqonchilik haqida nimalarnibilasiz?

33.O'zbekiston Respublikasida suv manbalaridan foydalanishniizohlang.

34.Aholini toza ichimlik suvi bilan ta'minlash muammolari kabi masalalar nimadan iborat?

35.Suv resurslarini qayta ishlash muammolariga siz qandayêtibor qaratardingiz?

36.Yer resurslari bilan ta'minlashning qanday afzalliklarimavjud?

37.Qishloq xo'jaligi yerlari va ularning meliorativ holati haqida nimalarni bilasiz?

38.O'zbekiston Respublikasida yer resurslaridan foydalanishni izohlang.

39.Qishloq xo'jaligini yer resurslari bilan ta'minlashmuammolari kabi masalalar nimadan iborat?

40.Tuproq degradatsiyasi deganda nimani tushunasiz?

Fanning ishchi o'quv dasturini ishlab chiqishda mustaqil ta'lim va mustaqil ish mavzularida qo'shimcha va o'zgartirishlar kiritilishi mumkin.

Mustaqil o'zlashtiriladigan mavzular bo'yicha talabalar tomonidan referatlar tayyorlash va uni takdimot kilish tavsiya etiladi.

3 **V. FAN BO'YICHA KURS ISHI (LOYIHASI)**

Tabiiy resurslar iqtisodiyoti fannidan kurs ishi rejalashtirilmagan.

4 **VI.Ta'lim natijalari/Kasbiy kompetensiyalari**

Talaba bilishi kerak:

Fanni o'zlashtirish natijasida talaba:

- Ekologik tizm va atrof muhitdagi mavjud muammolar va ularni bartaraf etish bo'yicha belgilangan vazifalarni mantiqiy ketma-ketligini va o'zaro aloqadorligini bilish ko'nikmasini hosil qilish;
- Ekotizmdagi buzilishlar va atrof-muhit degrodatsiyasi bilan bog'liq hodisalarni tahlil qila olish va xulosalar hammda yechimlarini toppish, salohiyatiga ega bo'lish;
- mahsulot ishlab chiqarish va turli xizmatlar ko'rsatish hajmini oshirish orqali korxonaga kirib keladigan pul oqimini ko'paytirish bo'yicha tavsiyalar ishlab chiqish;
- mahsulotlar ishlab chiqarish va ularni sotishdagi tavakkalchilikni baholash;
- korxonaning iqtisodiy–moliyaviy holatini tahlil qilish;
- ishlab chiqarishni tashkil qilish, rejalashtirish va boshqarishning zamonaviy modellaridan foydalanish;

- mavjud resurslardan samaradorli foydalanish yo'llarini;
- ishlab chiqarilayotgan mahsulot va ko'rsatilayotgan xizmatlardan kutilayotgan daromadni aniqlash;
- korxonaning iqtisodiy munosabatlar qatnashchisi sifatidagi xuquqiy holatini baholash.
- ishlab chiqarishni joriy va istiqbolli rejalashtirish, prognozlashtirish hamda boshqarish vazifalarini malakali tarzda hal qilish,;
- korxonaning salohiyati va resurslardan foydalanish;
- korxonaning ishlab chiqarish faoliyati samaradorligini baholash va tahlil qilish;
- korxonaning ishlab chiqarish samaradorligini oshirish imkoniyati mavjud bo'lgan yo'llarni topish;
- korxona faoliyati yo'nalishlaridagi tavakkalchilikni baholash;
- korxona faoliyatiga moliyaviy resurslarni jalb etish holatini tahlil qilish va pul oqimini ko'paytirish bo'yicha tavsiyalar ishlab chiqish.

5. **VI. Kreditlarni olish uchun talablar:**

Fanga oid nazariy va uslubiy tushunchalarni to'la o'zlashtirish, tahlil natijalarini to'g'ri aks ettira olish, o'rganilayotgan jarayonlar haqida mustaqil mushohada yuritish va joriy, oraliq nazorat shakllarida berilgan vazifa va topshiriqlarni bajarish, yakuniy nazorat bo'yicha yozma ish yoki testni topshirish.

6.

ASOSIY ADABIYOTLAR:

1. O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi. – T., 2019.
2.O'zbekiston Respublikasi "Er kodeksi" to'g'risidagi qonun. – T.: "Adolat", 1998.
3.O'zbekiston Respublikasi "Davlat Yer kadastri" to'g'risidagi qonun. – T.: "Adolat", 2019.
4.O'zbekiston Respublikasi "Tabiatni muhofaza qilish to'g'risida"gi qonun, 2010
5."2017-2021-yillarda O'zbekiston Respublikasini rivojlantirish- ningbeshta ustuvor yo'nalishi bo'yicha harakatlar strategiyasi".O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017-yil 7-fevraldagi PF-4947-son farmoni. 2017-yil.
6.O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017-yil 21-aprelda imzolangan "Ekologiya va atrof-muhitni muhofaza qilish sohasida davlat boshqaruvi tizimini takomillashtirish to'g'risida"gi PF-5024-son farmoni. www.lex.uz
8.O'simlik dunyosi obektlaridan foydalanish va o'simlik dunyosi obektlaridan foydalanish sohasida ruxsat berish tartib-taomillaridan o'tish tartibi to'g'risidagi nizomga 19-ilova.
9.O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoev BMT Bosh Assambleyasining 72-sessiyasidagi nutqidan. // Xalq so'zi. 2017- yil 20-

QO'SHIMCHA ADABIYOTLAR:

1. O'zbekiston Respublikasi Qishloq xo'jaligi vazirligi ma'lumotlari.
2. O'zbekiston Respublikasi Suv xo'jaligi vazirligi ma'lumotlari.
3. O'zbekiston Respublikasi Yer resurslarining holati to'g'risida Milliy hisobot. 2016.
4. Karimov I.A. "O'zbekistonda oziq-ovqat dasturini amalga oshirishning muhim zahiralari" mavzusidagi xalqaro konferensiyadaginutqi. // Xalq so'zi. 2014-yil 7-iyun. № 110.

Avazov Sh.M. Ekologiya va atrof-muhit muhofazasi.–T.: ILM- ZIYo, 2013

Internet saytlari:

1. www.gov.uz - O'zbekiston Respublikasi hukumat portali.
2. www.mf.uz -O'zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi rasmiy sayti.
3. www.sbu.uz-O'zbekiston Respublikasi Markaziy banki rasmiy sayti.
4. www.soliq.uz –O'zbekiston Respublikasi Davlat soliq qo'mitasi rasmiy sayti.
5. www.stat.uz - O'zbekiston Respublikasi Davlat satistika qo'mitasi rasmiy sayti.
6. www.lex.uz-O'zbekiston Respublikasi Qonun hujjatlarima'lumotlari milliy bazasi.

7. Fan dasturi Samarqand Iqtisodiyot va servis instituti o'quv-uslubiy kengashining 2023 yil 29.08 1-son bayonnomasi bilan ma'qullangan. (BD-18-8)

8. **Fan/modul uchun ma'sul:**

Djumayev A – SamISI "Raqamli iqtisodiyot" kafedrasi katta o'qituvchisi;
J.X.Hayitov – SamISI "Raqamli iqtisodiyot" kafedrasi assistenti o'qituvchisi.

9. **Taqrizchilar:**

Xalimov Sh. – "EVERS PULS STAR" MЧЖ
Isxakova S. – Samarqand iqtisodiyot va servis instituti "Raqamli iqtisodiyot" kafedrasi dotsenti, PhD